

Voorwoord

M idden jaren vijftig van de vorige eeuw kreeg mijn vader een groot publiek voor zijn lezingen op radiozender KPFA in Berkeley, Californië, en op deze lezingen volgden weldra de bestseller *Way of Zen* en zijn baanbrekende *Psychotherapy East and West*. Zijn benadering vond weerklank bij ruimdenkende luisteraars in de Bay Area, omdat hij de wijsheid van Azië onderzocht door de moderne lens van de westerse psychologie en de opkomende wetenschappelijke openbaringen van het postnucleaire tijdperk. In zijn lezingen opperde hij vaak dat het boeddhisme diende te worden beschouwd als een vorm van psychotherapie, en niet moest worden vergeleken met westerse religies. In plaats daarvan meende hij dat milieubewustzijn en mystieke ervaring in wezen uitingen waren van dezelfde vorm van ontwaakte ervaring. Tegen het begin van de jaren zestig was hij door zijn radiolezingen en grensverleggende boeken in het universitaire lezingencircuit beland, en de daaropvolgende twaalf jaar gaf hij overal in de VS openbare lezingen voor een groot publiek en intiemere seminars voor groepen. Veel van deze sessies zijn vastgelegd en verzameld.

Nadat ik bijna tien jaar geleden tientallen van de seminars had bestudeerd die mijn vader in de late jaren zestig en vroege jaren zeventig had gegeven en vastgelegd, selecteerde ik de opnamen van zes historische evenementen – die tot een fraai geheel samenvloeiden – en

die de audiocollectie *Weg van het denken* werden. Het zijn allemaal buitengewone sessies, zoals ‘Wat bewustzijn is’, ‘Het web van het leven’, ‘Onvermijdelijke extase’, ‘De wereld zoals hij is’, ‘De wereld als zelf’, en ‘De wereld als leegte’.

Weg van het denken was zodra het was uitgebracht een onmiddellijk succes, en werd in de loop van de jaren een van de meest beluisterde Alan Watts-series aller tijden, die overal ter wereld luisteraars aansprak. De serie lezingen begon met allesomvattende thema's, waaronder essentiële onderwerpen als collectieve waarneming, vergelijkende kosmologie, en de plaats van de mensheid in de natuurlijke wereld. In deze lezingen toonde mijn vader overtuigend aan dat het gezond verstand van de westerse wereld merendeels geworteld is in verouderde wetenschap en de heersende culturele concepten van de negentiende eeuw. Altijd bereid om de status quo te betwisten, nam hij veronderstellingen onder handen die velen voor vanzelfsprekend hielden, en toonde aan hoezeer de ‘alledaagse werkelijkheid’ van de westerse wereld geen voeling meer had met de hedendaagse stand van kennis.

Terwijl dit werk zich verder ontwikkelde, bood hij ook oplossingen, zowel psychologische als kosmologische, en presenteerde hij, in toenemende mate puttend uit de boeddhistische wereldbeschouwing die hij in deze seminars onderzocht, een frisse en alternatieve visie – die van een universum waarin we zowel onscheidbare als welkome deelnemers zijn, en tegelijk expressies van het ‘grote geheel’. In deze fundamenteel wederkerige wereldbeschouwing vinden we niet alleen onze plaats in de natuur en als deel daarvan, maar ook de middelen waarmee we dit bewustzijnsverruimend perspectief op het leven met anderen kunnen delen.

Al begreep ik hoe krachtig deze lezingen waren, ik was onvoorbereid op wat er begon te gebeuren terwijl ze hun weg naar buiten en in de wereld vonden. Behalve dat de collectie populair was onder velen van Sound True's luisteraars, begon ze ook een nieuw, jonger publiek

aan te spreken, en verscheidene jaren na de publicatie begonnen geregeld citaten en video's op te duiken in de sociale media. Ook creatieve videoberichten op basis van filmfragmenten werden miljoenen keren (bij de laatste telling twintig miljoen keer) bekeken, en verreweg het meest bevredigende aspect van het voortzetten van mijn vaders werk is te zien dat deze denkbeelden in het leven van velen worden aanvaard, en er getuige van te zijn dat ze nieuwe vormen aannemen en blijven groeien.

Mark Watts

DEEL I

DE AARD

VAN

BEWUSTZIJN

1

Kosmologische modellen van de wereld

Om te beginnen wil ik naar enkele van de basisideeën kijken die ten grondslag liggen aan het ‘gezonde verstand’ in het Westen – onze fundamentele denkbeelden over waar het in het leven om gaat. Deze ideeën hebben een historische basis, en de invloed ervan is veel groter dan de meeste mensen beseffen. Ik verwijs naar onze essentiële opvattingen over de wereld, opvattingen die zijn ingebouwd in onze logische systemen en in het wezen van de taal die we gebruiken.

Ik zal het woord *mythe* gebruiken om naar deze ideeën te verwijzen. Niet om iets onwaars aan te duiden, maar om te herinneren aan iets heel krachtigs. Een mythe in deze zin is een beeld dat we gebruiken om de wereld te begrijpen, en tegenwoordig leven we onder de invloed van twee uiterst krachtige beelden, die bij de huidige stand van wetenschappelijke kennis allebei volkomen tekortschieten. Een van onze belangrijkste uitdagingen in deze tijd is die mythen te vervangen door een adequaat, bevredigend en logisch beeld van de wereld dat overeenstemt met onze werkelijke beleving ervan.

De twee fundamentele beelden van de wereld waarmee we meer dan tweeduizend jaar gefunctioneerd hebben zijn in wezen modellen van het universum: het *keramisch model* en het *volautomatisch model*. Laten we het eerste van de twee, het keramisch model, eens bekijken.

Het keramisch model van het universum vindt zijn oorsprong in

het boek Genesis, waaraan zowel jodendom als christendom en islam hun basisvoorstelling van de wereld ontleen. En het beeld van de wereld dat uit het boek Genesis naar voren komt is dat de wereld een artefact is, gemaakt door de Schepper – zoals een pottenbakker potten vormt uit klei of een timmerman tafels en stoelen vervaardigt van hout. Vergeet niet dat Jezus, de Zoon van God, ook de zoon van een timmerman is. In die zin is het beeld van God dat we hebben dat van een pottenbakker, timmerman, technicus of bouwmeester die het universum overeenkomstig zijn plan schept.

Wezenlijk in dit eerste model van het universum is het denkbeeld dat de wereld uit *materie* bestaat. Oermaterie of oersubstantie. En zoals de pottenbakker klei neemt en die zijn wil oplegt, zo vervaardigt de Schepper het universum uit deze fundamentele materie. Hij neemt die en maakt ervan wat hij maar wil. En dus maakt de Heer, in het boek Genesis, Adam uit materie, uit stof – hij kneedt een beeldje van klei, blaast er zijn adem in, en het komt tot *leven*. De klei wordt *bezield* en krijgt vorm. Zie je, op zichzelf is de klei vormloos, bezit geen intelligentie, en heeft dus een externe intelligentie – een externe energie – nodig die haar tot leven wekt en een zeker bewustzijn schenkt.

Zo erfden we het concept van onszelf als artefacten, als dingen die *gemaakt* zijn. In onze cultuur vragen kinderen aan hun ouders ‘Hoe ben ik gemaakt?’ of ‘Wie heeft mij gemaakt?’ Maar deze vragen worden niet gesteld door Chinese of Indiase (met name hindoe-) kinderen. Een Chinees kind zou haar moeder kunnen vragen ‘Hoe ben ik gegroeid?’ *Groeien* en *maken* zijn echter totaal verschillende procedures. Zie je, wanneer je iets *maakt* zet je het in elkaar – je rangschikt onderdelen, je werkt van *buiten* naar *binnen*. Op die manier werkt ook een pottenbakker met klei, of een beeldhouwer met steen. Maar wanneer je iets ziet groeien, gebeurt het in de tegenovergestelde richting – dat wil zeggen van *binnen* naar *buiten*. *Groei* betekent dat iets zich uitbreidt, zich ontwikkelt, tot bloei komt, en onmiddellijk over

de hele linie gebeurt. De oorspronkelijke, eenvoudige vorm van een levende cel in de baarmoeder zal zichzelf steeds complexer maken.

Zo ziet het *groeiproces* eruit, in tegenstelling tot het *maakproces*. Merk op dat in dit model een fundamenteel verschil bestaat tussen de *maker* en het *gemaakte*, tussen de Schepper en zijn schepsel.

Waar komt dit idee vandaan? In wezen kwam het keramisch model van het universum voort uit culturen met monarchale bestuursvormen. En dus werd daar de maker van het universum ook opgevat als de koning van het universum – ‘Koning der koningen, Heer der heren, Heerser over vorsten ...’ – Ik citeer hier uit de anglicaanse liturgie. Mensen met deze oriëntatie op het universum verhouden zich tot de fundamentele werkelijkheid zoals een onderdaan zich verhoudt tot een koning, en dus staan zij zeer nederig tegenover wat dan ook dat leiding geeft aan de hele vertoning. Ik vind het vreemd dat burgers van een democratie nog altijd vasthouden aan zo’n monarchale theorie van het universum.

Het idee dat we uit nederigheid en respect moeten knielen, buigen en ons ter aarde moeten werpen voor de Heer van het Universum is dus een overblijfsel uit oude culturen van het Midden-Oosten. Maar waarom zouden we? In wezen is niemand banger dan een tiran. Daarom zit hij met zijn rug tegen de muur terwijl jij hem van onderaf moet benaderen, met je gezicht naar de grond. Zie je, op die manier kun je je wapens niet gebruiken. Wanneer je de vorst nadert, richt je je niet op om hem te confronteren, want je zou hem dan kunnen aanvallen, en dat zou je best eens kunnen doen, omdat hij je leven beheerst, en de man die je leven beheerst de grootste boef van het hele stel is. Met andere woorden: de heerser is degene die misdaden jegens jou mag begaan; *misdadigers* zijn gewoon mensen die we opsluiten in de gevangenis.

Wanneer je een kerk bedenkt, hoe ziet die er dan uit? Hoewel dit in sommige gevallen veranderd is, plaatste de katholieke kerk het altaar

heel lange tijd met de achterzijde naar de muur aan de oostkant van het gebouw. Het altaar is de troon en de priester is de leider – de vizier van het hof – en hij betuigt hulde aan de troon vóór hem. En alle mensen zien uit op de troon en knielen ervoor. Een belangrijke katholieke kathedraal wordt een basiliek genoemd, naar het Griekse *basileus*, wat ‘koning’ betekent. Dus een basiliek is het huis van een koning en het ritueel van de katholieke kerk is gebaseerd op de hofrituelen van Byzantium. Een protestantse kerk ziet er iets anders uit – ze lijkt op een gerechtsgebouw – maar haar uiterlijk verraadt een geloof in hetzelfde model van het universum. In een Amerikaanse rechtbank draagt de rechter een zwarte toga, zoals protestantse predikanten plachten te doen, en zit iedereen in een soort hok – preekstoelen en kerkbanken lijken op de plaatsen waar de rechter en de leden van de jury zitten.

Deze vormen van christendom delen een autocratische visie op de aard van het universum, en dus weerspiegelt de architectuur van hun kerken die visie. De katholieke versie bouwt alles rondom de *koning*, terwijl de protestantse kerk is ontworpen rond de *rechter*. Maar wanneer je probeert deze beelden toe te passen op het universum – op de diepste aard van het leven – merk je dat ze zeer beperkend zijn.

Laten we om te beginnen kijken naar de veronderstelde scheiding tussen materie en geest – een denkbeeld dat essentieel is voor het keramisch model. Wat is *materie*? Het is een vraag die natuurkundigen ooit probeerden te onderzoeken, omdat ze de fundamentele substantie van de wereld trachtten te begrijpen, maar met het stellen van die vraag – Wat is materie? – zijn ze lang geleden gestopt. Zie je, bij het onderzoeken van het wezen van materie realiseerden natuurkundigen zich dat ze die alleen konden beschrijven in termen van gedrag – in termen van vorm en patroon. Bij het vinden van steeds kleinere deeltjes – atomen, elektronen, protonen, allerlei kerndeeltjes – bereik je nooit enige fundamentele stof, en kun je dus slechts beschrijven hoe die zich lijkt te gedragen.

Dit is wat er gebeurt: we gebruiken het woord *stof* omdat de wereld er zo uitziet wanneer onze ogen onscherp zien. We beschouwen stof alsof het een of ander ongedifferentieerd goedje is, maar dat komt louter doordat we wazig zien. Wanneer we scherp kijken, zijn we in staat vormen en patronen te zien, en het enige waarover we echt kunnen praten zijn patronen. Het beeld van de wereld dat de meest verfijnde inspanningen van de natuurkunde tegenwoordig bieden is er niet een van gevormde stof of gedraaide klei, maar van patronen – zichzelf bewegende, zichzelf vormende, dansende patronen. Maar ons gezonde verstand doorziet dit nieuwe beeld nog niet.

En dat brengt ons op ons tweede beeld van de wereld dat van kracht is – het volautomatisch model. Naarmate het westerse denken evolueerde, raakte het keramisch model in moeilijkheden. Gedurende zeer lange tijd nam de westerse wetenschap onder invloed van het jodendom, het christendom en de islam aan dat er bepaalde natuurwetten bestonden, en dat deze wetten in den beginne waren gegrondvest door de Schepper, de maker van het universum. Dus zijn we geneigd geweest alle natuurlijke verschijnselen te beschouwen als volgens plan gehoorzaamend aan bepaalde wetten, als een goed lopende machine – een op tijd rijdende trein of tram. Welnu, in de achttiende eeuw begonnen westerse intellectuelen dit denkbeeld, met name of een eerste oorzaak – een universele bouwmeester – echt bestaat, in twijfel te trekken. Ze redeneerden dat er universele wetten zouden kunnen zijn, maar dat maakt een schepper van die wetten niet noodzakelijk.

Zie je, de hypothese ‘God’ droeg weinig bij aan het doen van voorspellingen, en dat is het werk van de wetenschap. *Wat gaat er gebeuren?* Door het gedrag van het verleden te bestuderen en het zorgvuldig te beschrijven, kunnen we voorspellingen doen over wat er in de toekomst zal gebeuren – dat is in feite de hele wetenschap. En om dat te doen en tot succesvolle voorspellingen te komen, blijkt je God als hypothese niet nodig te hebben omdat het hem daar niet in zit. Dus

lieten ze God als hypothese vallen en hielden vast aan de hypothese van de wet, omdat je voorspellingen kunt doen op grond van gedragswetmatigheden in het universum. Ze ontteden zich van de wetgever en hielden de wet.

En zo kwamen we tot het gangbare concept van het universum als machine, als iets wat functioneert volgens uurwerkachtige, mechanische principes. Newtons beeld van de wereld is gebaseerd op het biljartspel – atomen zijn vergelijkbaar met biljartballen die elkaar onder voorspelbare hoeken in het rond botsen. En het gedrag van elk individu wordt dan ook beschouwd als een complexe rangschikking van biljartballen die door al het andere in het rond worden gebotst. Dit is het volautomatisch model van het universum. Het denkbeeld van de werkelijkheid als blinde energie. We zien dit in het negentiende-eeuwse denken van Ernst Haeckel en T.H. Huxley, die de wereld beschreven als enkel onintelligente kracht, evenals in de filosofie van Freud, die onze fundamentele psychische energie identificeerde als libido – blinde lust.

Volgens deze visie zijn we dus allemaal toevalstreffers. Vanuit de overvloed van blinde energie en als gevolg van zuiver toeval bevinden we ons hier met al onze waarden, talen, culturen en liefde. Het is zoiets als het idee dat duizend apen die miljoenen jaren lang losbeuken op duizend typemachines uiteindelijk de *Encyclopaedia Britannica* zullen schrijven, om daarna onmiddellijk te vervallen tot het typen van onzin. Maar als we deze opvatting aanhangen en het fijn vinden om levend te zijn en mens te zijn, zullen we uiteindelijk overal de natuur moeten bestrijden, omdat de natuur ons weer in onzin zal veranderen zodra we haar de kans geven. En dus leggen we de wereld onze wil op alsof het iets is wat ons wezensvreemd is – iets wat buiten ons bestaat. Daarom hebben we een cultuur die gebaseerd is op het idee van oorlog tussen mensen en natuur.

In de Verenigde Staten definiëren we mannelijkheid bovendien in

termen van agressie. Ik denk dat het zo is omdat we bang zijn. We wekken de schijn dat we sterke kerels zijn, maar weet je, het is volslagen onnodig. Als je weet wat je waard bent, hoef je geen toneel te spelen, en hoef je zeker de natuur niet met geweld te onderwerpen. Waarom zou je vijandig staan tegenover de natuur?

Je bent niet iets wat losstaat van de natuur. Je bent een aspect of verschijnsel van de natuur. Jij, als mens, komt net zo uit dit stoffelijk universum voort als een appel voortkomt uit een appelboom. Een boom die appels voortbrengt is een boom met appels, net zoals een universum waarin menselijke wezens verschijnen een universum met menselijke wezens is. Het bestaan van mensen is symptomatisch voor het soort universum waarin we leven, maar onder invloed van onze twee grote mythen – het keramisch en het volautomatisch model van het universum – hebben we het gevoel dat we niet op de wereld thuishoren. In de volksmond zeggen we: ‘Ik kwam op de wereld’, maar dat is niet het geval – we kwamen *uit* de wereld.

De meeste mensen hebben het gevoel dat ze een *iets* zijn dat bestaat in een omhulsel van huid. We menen dat we een bewustzijn zijn dat van buitenaf naar dit iets kijkt. En vervolgens kijken we naar anderen die op ons lijken en beschouwen hen als mensen zolang ze een soortgelijke huidskleur of godsdienst of wat al niet hebben. Merk op dat wanneer we besluiten een bepaalde groep mensen te vernietigen, we hen altijd als *onmensen* – niet echt menselijk – definiëren. Dus noemen we hen apen of monsters of machines, maar beslist niet mensen. Wat voor vijandigheid we ook bij ons dragen jegens anderen en de buitenwereld komt voort uit dit bijgeloof, deze mythe, en deze totaal ongegronde theorie dat we iets zijn wat alleen binnen onze eigen huid bestaat.

Ik wil een ander idee voorstellen. Laten we beginnen bij de oerknal, de theorie dat miljarden jaren geleden er een Oerexplosie plaatsvond die al deze melkwegstelsels en sterren de ruimte in slingerde. Laten we eens aannemen dat het op die manier gebeurde. Het is alsof iemand

een inktpot neemt en die tegen een muur smijt – de inkt verspreidt zich vanuit de grote vlek in het midden, en aan de rand ontstaan al die fijne druppeltjes in ingewikkelde patronen. Precies zo was er een oerknal aan het begin van alles, en die spreidde zich uit in de ruimte en jij en ik zitten hier als gecompliceerde menselijke wezens ergens ver weg aan de buitenkant van die oorspronkelijke explosie.

Als je denkt dat je iets bent wat binnen je eigen huid bestaat, zul je jezelf definiëren als één gecompliceerd minuscuul tierelantijntje te midden van andere ginds aan de rand van de ruimte. Misschien was je miljarden jaren geleden deel van die oerknal, maar nu ben je dat niet – je bent iets afzonderlijks. Maar dat komt alleen doordat je jezelf hebt afgesneden; het hangt helemaal af van hoe je jezelf definieert. En hier is mijn alternatieve idee: als er aan het begin van de tijd een oerknal plaatsvond, ben jij niet iets wat het *gevolg* is van die explosie aan het eind van dat proces. Je *bent* het proces.

Jij bent de oerknal. Jij bent de oerkracht van het universum, die zich openbaart als wie je op dit moment ook bent. Je definieert jezelf als meneer of mevrouw of mejuffrouw die en die, maar je bent in werkelijkheid de oorspronkelijke kracht van het universum die nog altijd in actie is. Alleen heb je geleerd jezelf als iets afzonderlijks te definiëren.

Dit is een van de basisveronderstellingen die volgen uit de mythen die men ons heeft geleerd te geloven. We denken echt dat afzonderlijke dingen en afzonderlijke gebeurtenissen bestaan. Ik vroeg ooit aan een groep tieners hoe ze een ‘ding’ zouden omschrijven. Eerst zeiden ze ‘Een ding is een voorwerp’, maar dat is enkel een synoniem – alleen een ander woord voor ‘ding’. Maar daarna zei een pienter meisje in de groep: ‘Een ding is een zelfstandig naamwoord’, en ze had gelijk. Maar een zelfstandig naamwoord is geen deel van de natuur – het is een onderdeel van taal. Zelfstandige naamwoorden bestaan niet in de stoffelijke wereld, en afzonderlijke dingen evenmin.

Zie je, de stoffelijke wereld is *trillerig*. Wolken, bergen, bomen, mensen – alles is trillerig. Pas wanneer mensen aan de slag gaan met dingen, bouwen ze gebouwen in rechte lijnen en proberen ze de wereld ‘ontrillerig’ te maken. Daar zitten we dan – in kamers met al die rechte lijnen – maar ieder van ons is zo trillerig als heb ik jou daar.

Wanneer je iets wat trilt in de hand wilt houden, is dat tamelijk moeilijk. Een vis glibbert erop los. Wanneer je een vis probeert vast te pakken, glibbert hij meteen uit je hand, dus hoe krijg je er houvast aan? Je gebruikt een net. Op dezelfde manier gebruiken we netten om houvast te krijgen aan de trillende wereld. Als je een trilling onder controle wilt krijgen, moet je er een soort net overheen gooien. Dat is onze basis voor het meten van de wereld: netten met tal van mazen van links naar rechts en tal van mazen van onder naar boven om ons te helpen vaststellen waar elke trilling zich bevindt ten opzichte van de mazen in dat net. En zo breken we trillingen in stukjes. Het ene deeltje van de trilling is ding, het andere deeltje van de trilling is een gebeurtenis, en we spreken over de stukjes alsof het afzonderlijke dingen op zichzelf zijn. Maar in de natuur zijn trillingen niet in stukjes verdeeld. Dat is enkel onze manier om patronen en processen te meten en te beheersen. Als je kip wilt eten, moet je die in beetjes snijden om een hap te kunnen nemen – ze is niet al *gebeten*. In dezelfde zin verschijnt de wereld niet *gedingt*. Hij verschijnt niet reeds *gebeurtenis*.

Jij en ik zijn op dezelfde manier één met het stoffelijk universum als een golf één is met de oceaan. De oceaan *golft*, het universum *menst*. Maar we zijn gehypnotiseerd – letterlijk gehypnotiseerd – waardoor we voelen en gewaarworden dat we bestaan als aparte wezens binnen onze eigen huid. We vereenzelvigen ons niet met de oorspronkelijke oerknal – we denken dat we enkel iets zijn aan de uiterste rand ervan. Dus zijn we allemaal doodsbang. Omdat onze golf zal verdwijnen en we zullen sterven en dat gewoon vreselijk zal zijn. Zoals een priester

die ik ken graag zegt: ‘We zijn niets. Maar er gebeurt iets tussen de kraamafdeling en het crematorium.’ En dat is de mythologie waarbinnen we functioneren. En daarom voelt iedereen zich ongelukkig en miserabel.

Sommige mensen beweren misschien christen te zijn. Ze gaan misschien naar de kerk, zeggen te geloven in de hemel en leven na de dood, maar dat is niet zo. Ze denken enkel dat ze op deze of gene manier *behoren* te geloven. Ze geloven alleen dat ze *dienen* te geloven in de leringen van Christus, maar waar ze werkelijk in geloven is het volautomatisch model. En de meesten van ons geloven op die manier – dat we een soort kosmische toevalstreffer zijn, dat we een afzonderlijke gebeurtenis zijn die zich voordoet tussen de kraamafdeling en het crematorium, en dan houdt het op – dat is het.

Waarom zou iemand zo denken? Er zijn geen redelijke argumenten voor – het is niet eens wetenschappelijk. Het is gewoon een mythe, een verhaal dat bedacht is door mensen die zich op een bepaalde manier wilden voelen of een bepaald spel wilden spelen. Zie je, het spel God werd gênant. We begonnen met het idee van God als pottenbakker of bouwmeester of schepper van het universum, en dat was goed. Het gaf ons het gevoel dat het leven belangrijk was, dat we betekenis hadden, dat er een God was die om ons gaf. We hadden het gevoel dat we waardevol waren in de ogen van de Vader. Maar na enige tijd werd het gênant toen we ons realiseerden dat God alles kon zien wat we voelden en deden, helemaal tot in het diepst van onze gedachten en gevoelens. Om dat gevoel kwijt te raken, werden we dus atheïst en begonnen we ons gewoon verschrikkelijk te voelen. Omdat, toen we God kwijtraakten, we onszelf kwijtraakten. We werden louter machines.

Zoals Camus het uitdrukte in *De mythe van Sisyfus*: ‘Er is maar één echt serieus filosofisch probleem en dat is zelfmoord.’ En als je gelooft in het volautomatisch model – dat je een soort afzonderlijk bewustzijn

bent dat op zichzelf bestaat ergens in het blinde mechanisme van de ruimte – dan lijkt het idee van zelfmoord heel zinnig. Dus of je al dan niet zelfmoord zou moeten plegen – dat is een goede vraag. Waarom doorgaan? Je zou alleen door moeten gaan als het spel het waard is. Het universum is al ongelooflijk lang gaande, en dus moet een bevredigende theorie van het universum er een zijn waarop je moet kunnen vertrouwen. Dat is gewoon een kwestie van gezond verstand. Als je het spel wilt blijven spelen, heb je een optimale theorie nodig voor het spelen van het spel, anders zou je evengoed zelfmoord kunnen plegen, omdat het spel geen enkele zin heeft.

De mensen die het volautomatisch model bedachten speelden een komisch, slinks soort spel. Ze zeiden: ‘Jullie allemaal, mensen die in religie geloven, zijn oude wijven en wensdenkers. Je wilt dat de grote baas daarboven in de hemel je troost en je door de moeilijke tijden sleept, maar het leven is hard en pijnlijk. En de enige manier om te slagen in het leven is van je afbijten en hard worden. Je moet sterk zijn en de feiten onder ogen zien. Het leven is gewoon een hoop rotzooi en je moet de wereld je wil opleggen en laten doen wat je wilt.’ En dit was een geschikte theorie om mee op de proppen te komen toen de Europeanen overal ter wereld doende waren inheemse volkeren te koloniseren. Het was een manier om hun optreden te rechtvaardigen en zichzelf te strelen.

Zelfs nu nog wordt van je verwacht, als je een academisch gevormde, intelligente persoon bent, dat je gelooft in het volautomatisch model. Geen andere theorie over de wereld wordt als respectabel beschouwd. Als intellectueel rigoureuus persoon word je dus verondersteld stekelig te zijn.

Er bestaan in essentie twee soorten filosofie: *stekels* en *slijm*. Stekelige mensen zijn nauwgezet en logisch – ze zien graag dat alles in stukjes gehakt en helder is. Slijmmensen daarentegen houden ervan dat dingen vaag zijn. In de natuurkunde zijn stekelige mensen dege-

nen die geloven dat de ultieme samenstelling van materie deeltjes zijn, terwijl slijmmensen in golven geloven. In de filosofie zijn stekelige mensen logische positivisten en zijn slijmmensen idealisten. En ze zijn altijd met elkaar aan het redetwisten. Maar geen van beiden zou een standpunt kunnen innemen zonder de ander, omdat je niet zou weten dat je voorstander bent van stekels als er niet ook iemand zou zijn die voorstander is van slijm. Je kunt een stekel niet kennen zonder het slijm. En het leven is noch stekels noch slijm – het is slijmerige stekels en stekelig slijm.

Ik ben filosoof. Als je niet met me redetwist, weet ik niet wat ik moet denken. Als we redetwisten, moet ik dus ‘dank je’ zeggen, omdat ik dankzij je welwillendheid om een ander standpunt in te nemen begrijp wat ik zelf denk en bedoel. Ik kan me dus niet van je ontdoen.

Maar dit hele denkbeeld dat het universum niets anders is dan een onintelligente kracht die daarbuiten maar wat aanklooit en er niet eens van geniet, is een ongelooflijk beledigende theorie van de wereld. En de mensen die dat spel bedachten – het spel van de wereld kleineren – beschouwden zichzelf daardoor als superieur. Maar dat is gewoon niet goed genoeg. Als je instemt met die theorie van de wereld, raak je vervreemd, krijg je het gevoel dat de wereld een mechaniek, een valstrik is, en begin je je vijandig te voelen tegenover de wereld. Alsof het een kil geheel van elektronische en neurologische mechanismen is waarin je op een of andere manier verstrikt bent geraakt. En je zit vast in dit bezwijkende lichaam, arme stakkerd – je krijgt kanker, de grote Siberische schurft, en het is allemaal gewoon afschuwelijk. En die mechanistische dokters proberen bij te springen, maar natuurlijk kunnen ze uiteindelijk niet slagen – je zult eenvoudig blijven bezwijken, en het is een grimmige zaak en het is gewoonweg jammer. Dus als je, in dit scenario, denkt dat dingen zo in elkaar zitten, kun je net zo goed meteen zelfmoord plegen.

Maar misschien denk je toch nog dat er, als consequentie van zelf-

moord, eeuwige verdoemenis voor je op de loer zou kunnen liggen. Of je denkt aan je kinderen. Hoe ze niemand meer zullen hebben die hen ondersteunt als je zelfmoord pleegt. Dus besluit je door te gaan. Dus ga je door in dezelfde gemoedstoestand en leer je je kinderen hetzelfde te doen. En vervolgens gaan zij door en ondersteunen hun kinderen zonder van hun leven te genieten en zijn ook zij bang om zelfmoord te plegen, en geldt hetzelfde voor hún kinderen.

Wat ik hier wil zeggen is dus dat het volautomatisch model – onze fundamentele nuchtere opvatting over wat de wereld is die de meesten van ons beïnvloedt – gewoon een mythe is. Het denkbeeld is even vals als het idee van God de Vader met een witte baard die in de hemel op zijn troon zit. Het zijn allebei mythen. Beide ondervinden zeer weinig steun als zouden ze de ware stand van zaken zijn.

Als er zoiets bestaat als intelligentie of liefde of schoonheid, vind je het in andere mensen. Die dingen bestaan in mensen, en als ze in ons bestaan betekent het dat intelligentie en liefde en schoonheid symptomatisch zijn voor het grote plan. Appels zijn symptomatisch voor appelbomen, rozen zijn symptomatisch voor rozenstruiken, en wij zijn symptomatisch voor het universum. De aarde is evenmin een of andere grote rots die vergeven is van levende organismen als je geraamte een serie beenderen is die vergeven is van cellen. Ja, de aarde is geologisch. Maar deze geologische entiteit kweekt mensen, en onze levens op aarde zijn symptomatisch voor een mensen voortbrengend zonnestelsel, dat vervolgens een symptoom is van ons melkwegstelsel, en de hemel mag weten waar dat een symptoom van is.

Als wetenschapper die het gedrag van een levend organisme probeert te beschrijven, praat je meestal over wat een persoon *doet*. Bij het beschrijven van wie een persoon *is* moet je beschrijven wat hij *doet*. En wat mensen doen kun je niet beschrijven in een vacuüm, alsof het allemaal plaatsvindt binnen hun eigen huid. Met andere woorden: als je wilt praten over iemand die loopt, moet je ook de vloer beschrijven,

omdat mensen hun benen niet zomaar wat in de lege ruimte laten bungelen. We bewegen ons alleen in verhouding tot. Ons handelen kan alleen binnen de context worden beschreven. Laten we zeggen dat ik nu met jou spreek. Mijn spreken is geen ding op zich – het heeft *jou* nodig. Ik spreek tegen jou en die handeling wordt niet volledig beschreven als niet ook het feit dat jij er bent wordt beschreven. Om *mijn* gedrag te beschrijven, moet ik net zo goed *jouw* gedrag en het gedrag van de omgeving beschrijven.

Waar we dus mee te maken hebben is één groot gedragsstelsel, en wat ik ben omvat wat jij bent. Ik weet niet wie ik ben tenzij ik weet wie jij bent, en jij weet niet wie jij bent tenzij je weet wie ik ben. Een wijze rabbijn zei eens: ‘Als ik ik ben omdat jij jij bent, en jij jij bent omdat ik ik ben, dan ben ik niet ik en jij niet jij.’ Met andere woorden: we zijn niet gescheiden – we definiëren elkaar. We zijn afhankelijk van elkaar. Als je twee stokken tegen elkaar zet, die blijven staan omdat ze elkaar ondersteunen, en je de ene stok wegneemt en de andere omvalt, zie je hoe ze van elkaar afhankelijk zijn. En dat is precies onze situatie. Wij en onze omgeving en wij allemaal samen zijn onderling afhankelijke systemen.

Elke goede wetenschapper weet dat wat je de buitenwereld noemt evenzeer *jij* is als je eigen lichaam. Je huid scheidt je niet echt van de wereld – het is een brug waardoor de wereld in je stroomt en jij in de wereld stroomt. Je bent net een draaikolk. Een draaikolk heeft een bepaalde vorm, maar het water blijft er geen moment op zijn plaats. De draaikolk is iets wat de stroom *doet*, zoals wij dingen zijn die het hele universum ‘doet’. Dus als ik je morgen weer tegenkom, zal ik je herkennen als dezelfde draaikolk die ik gisteren zag, maar je bent in beweging. De hele wereld beweegt via jou – kosmische stralen, zuurstof, de stroom vlees en vis en melk en eieren die je eet – alles vloeit dwars door je heen. Je bent een trilling, en de hele wereld trilt in jou.

Het probleem is dat we niet leren ons zo te voelen. De mythen die

de grondslag zijn van onze cultuur en van ons gezond verstand hebben ons niet geleerd ons identiek aan het universum te voelen. En daarom voelen we ons anders dan het universum, alsof we afgescheiden onderdelen zijn die tegenover de wereld staan. Maar we moeten heel dringend het gevoel ervaren dat wij, ieder van ons, het eeuwige universum zijn. Anders zullen we doorgaan met krankzinnig worden, doorgaan met de planeet verwoesten, en plegen we collectief zelfmoord met dank aan atoombommen. En dat is het dan. Maar misschien zal elders in de Melkweg leven blijven bestaan. Misschien bedenken ze daar een beter spel.